

Marija Duenjas
VREME IZMEĐU ŠTEPOVA

Sa španskog prevela
Milica Cvetković

■ Laguna ■

Naslov originala

María Dueñas

EL TIEMPO ENTRE COSTURAS

Copyright © María Dueñas 2009

Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA

Esta obra ha sido publicada con una subvención de la Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas del Ministerio de Cultura de España

Ovo delo objavljeno je uz pomoć Glavne uprave za knjigu, arhive i biblioteke Ministarstva za kulturu Španije

Mojoj majci Ani Vinuesi

*Porodicama Vinuesa Lope i Alvares Moreno,
zbog godina provedenih u Tetuanu i nostalgije s
kojom ih se uvek sećaju*

*Svim starim stanovnicima španskog protektorata
u Maroku i Marokancima koji su s njima živeli*

Sadržaj

PRVI DEO	9
DRUGI DEO	161
TREĆI DEO	301
ČETVRTI DEO	409
Epilog	545
Beleška autora	557
Bibliografija	559
O autorki	563

PRVIDEO

Poglavlje prvo

SUDBINU MI JE ODREDILA JEDNA PISAČA MAŠINA. BILA JE TO HISPANO-oliveti i od nje me je nedeljama odvajalo staklo izloga. Gledajući iz današnje perspektive, preko bedema proteklih godina, teško se može poverovati kako je prost mehanički predmet mogao imati toliki uticaj i odrediti smer čitavog jednog života, te za četiri dana podriti sve planove koji su smišljeni da ga održe. No tako je bilo i tu se ništa nije moglo.

Zapravo, to što sam tad smerala i nisu bili veliki projekti. Radilo se samo o bliskim težnjama, gotovo domaćim, povezanim s koordinatama mesta i vremena u kojima sam živela; planovi za dokučivu budućnost, tek toliko kao kad se rašire vrhovi prstiju. Tih dana svet mi se lagano vrteo oko nekoliko ličnosti čiju sam prisutnost smatrala čvrstom i postojanom. Od svih njih majka mi je bila najpouzdanija. Bila je krojačica, radnica u salonu za otmenu klijentelu. Imala je iskustva i ukusa, ali nije postala ništa više od proste švalje koja radi za platu; radnica kao tolike druge, koja je po deset sati dnevno trošila nokte i jagodice prstiju krojeći i šijući, isprobavajući i ispravljajući odeću namenjenu telu koje nije njeno i pogledima koji su retko bili njoj upućeni. Tad sam malo znala o ocu. Gotovo ništa. Nikad ga nisam imala; njegova odsutnost me nije ni pogadala. Nisam osećala naročitu znatiželju da saznam nešto o njemu sve dok se majka, kad sam imala osam ili devet godina, nije odvažila i poverila mi nekoliko oskudnih podataka. Kako on ima drugu porodicu, i kako nije moguće

da živi s nama. Progutala sam ove činjenice istom brzinom i s jednako slabim apetitom kao što sam pokušala posljednje kašike posne čorbe koja je stajala preda mnom: život tog stranog bića zanimao me je daleko manje od toga da što pre siđem i igram se na trgu.

Rodila sam se u leto 1911, iste godine kad se Pastora Imperio udala za Petlića, kad je u Meksiku došao na svet Horhe Negrete, a u Evropi potamnela zvezda doba koje su zvali bel epok. Iz daljine su se začuli doboši onog što će biti prvi veliki rat, pa su se tad po kafeima Madrida čitali *Debate* i *Eraldo*, dok je Čelito, u pozorišnoj scenografiji, muškarcima dizala temperaturu besramno mrđajući bokovima u ritmu narodnih pesama. Kralj Alfonso XIII, između dve ljubavnice, uspeo je tih meseci da se primiri i začne petu zakonitu kćerku. U to vreme je njegovom vladom drmao liberal Kanalehas, koji nije mogao da predvidi kako će ga samo godinu dana kasnije, dok bude razgledao novotarije biblioteke *Sveti Martin*, jedan ekscentrični anarhista lišiti života ispaljujući mu dva metka u glavu.

Podignuta sam u umereno srećnom okruženju, obeleženom pre stiskom nego što nam je preticalo, ali bez velikih oskudica i razočaranja. Odrasla sam u jednoj uskoj ulici u pristojnom kraju Madrida, uz Trg Paha, na korak od kraljevskog dvora. Na puškomet od sve gore vreve srca grada, među prostrtim vešom, mirisom ceđi, glasovima komšinica i mačkama koje se sunčaju. Pohađala sam osnovnu školu na mezaninu jedne obližnje zgrade: u klupama predviđenim za dva tela, tiskalo nas se po četvoro, bez reda, i zdušno iz sveg glasa deklamovalo *Pesmu pirata* i tablicu množenja. Tamo sam naučila da čitam i pišem, četiri računске radnje i imena reka kojima je bila ispresecana požutela mapa okačena na zid. S dvanaest sam završila obrazovanje i pridružila se staležu šegrtkinja u salonu u kojem mi je radila majka. Prirodno da će mi to postati poziv.

Iz radnje gospođe Manuele Godine, njene gazdarice, decenijama je izlazila savršena odeća, odlično skrojena i sašivena, čuvena u celom Madridu. Svakodnevna odeća, haljine za koktel, ogrtači i kabanice koje će se posle isticati na uglednim gospođama u njihovim šetnjama Ulicom Kasteljana, na hipodromu i na utakmicama poloa kod Puerta de Ijera, dok piju čaj u *Sakuski* i kad se u punom sjaju pojavljuju u crkvi. Ipak je prošlo neko vreme dok nisam počela da se upućujem u tajne šivenja. Dotad sam u salonu bila devojka za sve: ona koja vadi

ugljevlje iz ognjišta i mete otpatke s poda, ona koja greje pegle na vatri i trči bez soptanja da kupi konac i dugmad na Trgu Pontehos. Ona koja je zadužena da u probrane kuće stignu tek dovršeni modeli uvijeni u velike vreće od crnog platna: moj omiljeni zadatak, najbolja zabava u onom uvodnom trčkanju. Tako sam upoznala vratare i vozače najboljih kuća, pa služavke, domaćice i poslužitelje najbogatijih porodica. Da me niko ne vidi, proučavala sam najfinije gospođe, njihove kćeri i muževe. I kao nemi svedok uvlačila se u njihove građanske kuće, aristokratske palate i raskošne stanove. U nekim slučajevima ne bih kročila dalje od prostorija za služinčad, a neko iz kuće bi se pobrinuo da primi odeću koju sam donela; u drugim pak slučajevima pozivali bi me da uđem do garderoba do kojih bih stizala hodnicima, krišom zagledajući salone i gutajući očima čilime, lustere, zastore od baršuna i klavire na kojima bi ponekad neko svirao a ponekad ne, i razmišljala o tome kakav li je život u takvom svetu.

U ta dva sveta provodila sam dane, gotovo nesvesna nesklada koji je među njima postojao. S istom prirodnošću prolazila sam onim širokim ulicama s odvojenom putanjom za fijakere i velelepne portalima, kao što sam išla uz naherene ograde od letava u vijugavim ulicama svog kraja, uvek punim bara, otpadaka, galame prodavaca i oštrog laveža gladnih pasa; onim ulicama kojima su ljudi uvek hodali užurbano i u kojima je, na uzvik da je prolivena nečista voda, vredelo skloniti se u zaklon da vas ne bi uprskala mokraća. Zanatlije, sitni trgovci, službenici i nadničari, tek pristigli u grad, punili su kuće za izdavanje i, kao prćiju, u moj kraj donosili duh sela. Mnogi od njih jedva da su i prelazili te granice sem zbog više sile; za razliku od njih, majka i ja smo svakog jutra rano, zajedno i užurbano, odlazile u Ulicu Surbano i na vreme pristupale svakodnevnom poslu u salonu gospođe Manuele.

Kad se navršilo dve godine otkad sam ušla u taj posao, njih dve su dokonale kako je kucnuo čas da naučim da šijem. Sa četrnaest sam počela od onog najjednostavnijeg: omčica za dugmad, poruba, labavog prošivanja. Kasnije su došle rupice za dugmad, prošivni bodovi i podšavovi. Radile smo sedeći na stolićicama od rogozine, pognute nad drvenim daskama oslonjenim na kolena; tim daskama smo se pomagale u poslu. Gospođa Manuela se bavila klijentima, skraćivala, pravila probe i popravke. Moja majka je uzimala mere i starala se za

ostalo: šila je ono najosetljivije i delila drugima zadatke, nadgledala kako se oni izvršavaju i nametala ritam i disciplinu maloj četi sačinjenoj od šest zrelih krojačica, četiri ili pet mlađih žena i nekoliko brbljivih učenica, uvek spremnijih za smeh i ogovaranje nego za puko kulučenje. Neke su se pokazale kao dobre krojačice, druge nisu imale sposobnosti i zauvek su ostajale zadužene za manje zahtevne poslove. Kad bi jedna otišla, zamenila bi je nova u onoj natrpanoj sobi tako različitoj od smirene raskoši fasade i trezvenog sjaja salona u koji su pristup imale samo mušterije. Njih dve, gospođa Manuela i moja majka, bile su jedine koje su mogle da uživaju u njegovim zidovima s tapetima boje šafrana; jedine koje su smele da se primaknu nameštaju od mahagonija i da gaze po podu od hrastovine, koje smo mi, najmlađe, glancale pamučnim krpama. Samo su njih dve tu i tamo primale zrake sunca sa četiri visoka balkona okrenuta ka ulici. Ostatak trupe je uvek ostajao na repu: u onom zimi ledenom, a leti paklenom kokošarniku što je bila naša radionica, onom zabitom i sivom prostoru koji je s tek dva prozorčeta gledao na mračno unutrašnje dvorište i u kojem su sati prolazili kao udari vetra između pevušenja narodnih pesama i zveckanja makazama.

Brzo sam učila. Prsti su mi bili gipki i odmah su se prilagodili konturama igala i dodiru tkanina. Merama, komadima materijala i obimima. Prednjica i struk, opseg grudi, dužina noge. Gornji i donji obim rukava, koso krojenje. Sa šesnaest sam naučila da razlikujem tkanine, sa sedamnaest da procenjujem njihov kvalitet i određujem im mogućnosti. Krepdešin, svileni muslin, žoržet, čipka. Meseci su prolazili kao na dolapu: s jeseni u šivenju ogrtača od prikladne čoje i odeće za prelazni period, s proleća u šivenju lepršavih haljina namenjenih za odmore u Kantabrij, dugačke i daleke, na plažama Konča i Sardinero. Napunila sam osamnaest godina, pa devetnaest. Malo-pomalo upućivala sam se u veštinu krojenja i izrade finijih delova. Naučila sam da uglavim kragne i revere, da predvidim greške i ubrzam popravljjanje. Dopadao mi se moj posao, uživala sam u njemu. Gospođa Manuela i majka su ponekad tražile moje mišljenje, počele su da se oslanjaju na mene. „Mala ima i ruku i oko, Dolores“, rekla je gospođa Manuela. „Dobra je, a biće i bolja ako nam se ne otrgne. Bolja od tebe, da se ne brineš.“ A majka je nastavila posao, kao da je ne čuje. Ni ja nisam digla glavu s daske, pravila sam se da uopšte ne

slušam. Ipak sam, pritajivši se, gvirnula i videla kako joj se na usnama načičkanim čiodama izvija uzdržan osmeh.

Prolazile su godine, prolazio je život. Promenila se i moda, a njenom diktatu se povinovao i posao u salonu. Nakon rata u Evropi stigle su ravne linije, odbačeni su korseti i, bez imalo stida, počele da se pokazuju noge. Međutim, kako su vesele dvadesete prolazile, struk na odeći vraćao se na svoje prirodno mesto, suknje su se produžavale a smotrenost ponovo razaznavala na rukavima, u dekolteima i željama. Uskočili smo, dakle, u novu deceniju i naišle su nove promene. Sve odjednom, naprasno, gotovo naveliko. Napunila sam dvadeset godina, proglašena je Republika i upoznala sam Ignasija. Jedne nedelje u septembru, u *Bombilji*, na bučnoj igranci dupke punoj devojaka iz radionica, loših studenata i vojnika na odsustvu. Pozvao me je da igramo, naveo me da se smejem. Dve nedelje kasnije krenuli smo da pravimo planove za venčanje.

Ko je bio Ignasio i šta mi je značio? Čovek mog života, mislila sam tada. Miran momak za koga sam osetila da bi bio dobar otac mojoj deci. Već sam tad zašla u doba kad za devojke poput mene, koje teškom mukom tavore, ne preostaje mnogo šta sem braka. Primer moje majke, koja me je sama podizala i radila od jutra do mraka, nikad mi se nije činio kao poželjna sudbina. A u Ignasiju sam našla podobnog kandidata da ne idem njenim stopama: nekog s kim ću provesti ostatak života i neću morati da se budim svakog jutra s ukusom samoće u ustima. Njemu me nije privukla nemirna strast koliko jaka sklonost i uverenost da će mi uz njega dani teći bez ružnih reči i praskanja, da će biti slatko meki, kao paperje.

Ignasio Montes, verovala sam, biće vlasnik ruke o koju ću se naslanjati u nebrojenim šetnjama, blisko biće koje će mi zauvek pružiti bezbednost i krov nad glavom. Dve godine stariji od mene, mršav, prijatan, prilagodljiv koliko i nežan. Imao je lep stas, a malo putenosti, fine manire i srce u kojem kao da se sposobnost da me voli povećavala iz sata u sat. Sin kastiljanske udovice s novcem sklonjenim pod madrac, s prekidima stanar pansiona za sitan novac; pretendent na birokratsku službu i večiti kandidat u svim ministarstvima koja su mogla da mu doživotno ponude platu. Ministarstva vojske, unutrašnjih poslova, finansija. San o tri hiljade pezeta godišnje, dvesta četrdeset jednoj mesečno: fiksna plata za sva vremena u zamenu za to da

ostatak života posveti krotkom svetu ureda i kabineta, upijača, pečata i mastionica. Prema tome smo planirali budućnost: pod okriljem bonace činovništva koje se, od saziva do saziva, tvrdoglavo oglašivalo da mog Ignasija uvrsti u svoj red. A on je, nimalo obeshrabren, nastavljao. U februaru je pokušao u Ministarstvu pravde, a u junu u Ministarstvu poljoprivrede, pa iz početka.

Za to vreme, ne mogavši da sebi dozvoli skupe zabave, a spreman da me vazda čini srećnom, Ignasio me je darivao prema skromnim mogućnostima koje mu je dozvoljavao vrlo tanak novčanik: kartonskom kutijom punom svilenih buba i listova duda, fišecima pečenog kestenja i obećanjima večne ljubavi na travi pod mostom. Zajedno smo slušali promenadni orkestar u paviljonu parka Oeste i veslali u čamcima po jezeru u Retiru nedeljom ujutro kad je bilo sunca. Nije bilo uranka s ljuljaškama ni vergla kojima nismo pohrlili, niti igre koju nismo otplesali s tačnošću sata. Koliko smo večeri provele u četvrti Las Vistiljas, ako nismo odgledali pedesetak filmova u periferijskim bioskopima, nismo nijedan. Za nas je sok od šljiva bio luksuz, a taksi fatamorgana. Ignasiova ljubav, iako nije bila napadna, ipak nije znala za kraj. Bila sam mu nebo i zvezde, najlepša, najbolja. Moja koža, moje lice, moje oči. Moje šake, moja usta, moj glas. Čitava sam mu se činila nenadmašnom, izvor njegove radosti. A ja bih ga saslušala, proglasila ga blesavim i prepustila se ljubavi.

U to je pak vreme život u salonu bio obeležen sasvim izmenjenim ritmom. Postao je težak, nesiguran. Druga republika pobudila je dah nemira u ugodnom blagostanju koje je obavijalo naše klijentkinje. Madrid je živio u previranju i pomami, politička napetost prožela je svaki kutak. Bogaće porodice su u beskraj produžile letovanje na severu, željne da ostanu podalje od raspaljene i nepokorne prestonice na čijim trgovima se iz sveg glasa najavljivao časopis *Mundo obrero*, dok su se odrpani proleter i predgrađa nepovratno dovukli do samog Trga Puerta del Sol. Po ulicama je bilo sve manje velikih privatnih kola, a učestale su bogate svečanosti. Stare dame obučene u crninu mrmljale su devetnice ne bi li uskoro pao Asanja i prasak metaka je postao svakodnevna pojava u vreme kad se pale fenjeri na gas. Anarhisti su spaljivali crkve, falangisti su istresali pištolje s lažnom hrabrošću. Sve češće su aristokrate i visoka buržoazija pokrivali čaršavima nameštaj, raspuštali poslugu, zakivali kapke na prozorima i

žurno odlazili put inostranstva, prenoseći preko granice bez razlike nakit, strahove i obveznice, tužeći za proteranim kraljem i poslušnom Španijom koja neće još skoro doći.

A u salon gospođe Manuele ulazilo je sve manje dama, iz njega izlazilo sve manje odeće i bilo sve manje posla. U jednom mučnom sledu otpuštene su prvo šegrtkinje a zatim i ostale krojačice, dok na kraju nismo ostale samo gazdarica, majka i ja. I pošto smo završile poslednju haljinu za markizu De Entrelagos i provele šest uzastopnih dana slušajući radio, skrštenih ruku, a da na vrata nije kucnula ni živa duša, gospođa Manuela nam je uzdišući objavila kako nema druge do da zatvori radnju.

Usred previranja tog doba, u kojem su političke svađe tresle pozorišne daske, a vlade trajale koliko da očitaš tri *Očenaša*, jedva da smo imale prilike da oplakujemo ono što smo izgubile. Tri nedelje pošto je počeo naš prinudni odmor, pojavi se Ignasio sa strukom ljubičica i obaveštenjem kako je konačno položio ispit za nameštenje. Perspektiva naše skromne svadbe zatomi neizvesnost, te na okruglom stočiću isplaniramo taj događaj. Iako je novi talas koji je donela Republika izbacio na površinu modu civilnih brakova, moja majka, u čijoj duši su zajedno, bez ikakve nelagodnosti, obitavali njen status samohrane majke, nepokolebljivi katolički duh i nostalgijna odanost svrgnutoj monarhiji, obodri nas da obavimo versko venčanje u obližnjoj crkvi svetog Andrije. Ignasio i ja prihvatismo, jer nismo ni mogli to da ne učinimo a da ne izvrnemo naopačke onu hijerarhiju volja po kojoj je on ispunjavao sve moje želje, a ja sam bespogovorno poštovala majčine. Osim toga, nisam imala neki veći razlog da ne prihvatim: očekivanja koja sam gajila u vezi s tim venčanjem bila su skromna, i bilo mi je svejedno hoće li biti oltar sa sveštenikom u mantiji ili sala kojom dominira trobojka.

Dogovorili smo se da utvrdimo datum s istim onim parohom koji mi je dvadeset četiri godine ranije, 8. juna, prema žitijima svetaca, naturio ime Sira. Ostale mogućnosti su bile Sabinijana, Viktorina, Gaudensija, Eraklija i Fortunata, saobrazne sa sveticama tog dana.

„Sira, oče, samo napišite Sira, bar je kratko.“ Tako je odlučila moja majka u svom samotnom materinstvu. I tako sam postala Sira.

Venčanje ćemo proslaviti s porodicom i nekoliko prijatelja. S mojim dedom bez nogu i pameti, unakaženim i telom i dušom u ratu

na Filipinima, neizostavnom nemom pojavom na stolici za ljuhanje uz balkon naše trpezarije. S Ignasiovom majkom i sestrama, koje će doći sa sela. S našim komšijama, vrata preko puta nas, Engrasijom i Norbertom i njihovo troje dece, socijalistama i srdačnim, tako bliskim našim sklonostima kao da nam ista krv teče odmorištem. Sa gospođom Manuelom, koja će se ponovo prihvatiti konaca da mi pokloni svoje poslednje delo u obliku venčanice. Zvanice ćemo počastiti patišpanjem, vinom iz Malage i vermutom, možda ćemo uspeti da se pogodimo s muzičarom iz kraja da se popne i odsvira nam pasodoble, a ulični portretista će nam pokloniti sliku da ukrasimo ognjište, ono koje još nismo imali i koje će trenutno biti majčino.

Onda, usred one zbrke planova i krpljenja, Ignasiju pade na pamet kako bi mogao da me pripremi za državni ispit ne bih li postala službenica kao on. Ono tek stečeno mesto otvorilo mu je oči prema novom svetu: svetu administracije u Republici, ambijentu u kojem su se za žene ocrtavale izvesne profesionalne sudbine daleko od kuhinje, vešernice i ručnih radova; svet u kome bi ženskom rodu mogao da se otvori put rame uz rame s muškarcima u jednakosti uslova i s nadom u iste ciljeve. Prve žene su već zaposle poslanička mesta u skupštini, proglašena je jednakost polova u javnom životu, priznata nam je pravna sposobnost, pravo na rad i opšte pravo glasa. Bez obzira na sve, hiljadu puta više sam želela da se vratim šivenju, međutim, Ignasiju nije bilo potrebno više od tri večeri da me ubedi. Stropoštao se stari svet tkanina i štepova, a jedan novi univerzum otvorio nam je vrata: trebalo je navići se na njega. Sam Ignasio mogao bi da se pobrine za moju pripremu; imao je beleške i u izobilju iskustva u veštini izlaganja i u odbijanju gomilu puta, a da nikad ne podlegne beznađu. Što se mene tiče, ja bih doprinela tom projektu jasnom svešću kako treba da podmetnem leđa da se na noge postavi mala četa koju ćemo od venčanja činiti nas dvoje s mojom majkom, dedom i decom koja će doći. Tako sam pristala. Kad smo se već složili, samo nam je nedostajao još jedan elemenat: pisaća mašina na kojoj ću naučiti da kucam i pripremiti nepobitan dokaz veštine pisanja na njoj. Ignasio je proveo godine vežbajući na tuđim mašinama, prelazeći trnovit put po žalosnim školama sa smrdom sredstva za podmazivanje, mastila i nataloženog znoja: nije želeo da se osetim obaveznom da ponovim te trenutke i otud njegovo zalaganje da nam obezbedi vlastitu opremu.

Narednih nedelja bacili smo se u potragu za njom, što će dovesti do velike promene u našem životu.

Proučili smo sve mogućnosti i računali bez kraja i konca. Nisam se razumela u zajmove, ali mi se činilo da bi za nas najviše odgovaralo nešto malo i lagano. Ignasiju je veličina bila nebitna, ali se zato s izuzetnom sitničavošću usredredio na cene, plaćanje na poček i mehanizam. Pronašli smo sva prodajna mesta u Madridu, provodili sate pred njihovim izlozima i učili da izgovaramo strana imena koja su prizivala daleke zemlje i filmske umetnike: remington, rojal, ander-vud. Mogli smo mirne duše da se opredelimo za bilo koju marku; mogli smo jednako da obavimo posao kupujući u američkoj kući kao i u nemačkoj, ali je na kraju izbor pao na italijansku hispano-oliveti iz Ulice Pi i Margalj. Kako smo mogli znati da ćemo tim tako jednostavnim činom, samo time što ćemo proći dva-tri koraka i preći jedan prag, potpisati smrtnu presudu našoj zajedničkoj budućnosti i nepopravljivo izmeniti međe sutrašnjice.

Poglavlje drugo

„MAJKO, NEĆU SE UDATI ZA IGNASIJA.“

Spremala se da udene iglu, a moje reči su je ukočile s koncem među prstima.

„Šta kažeš, devojko?“, promrsila je. Glas kao da joj je iz grla izlazio isprekidan, skrhan neslaganjem i nevericom.

„Kažem da sam ga ostavila, majko. Da sam se zaljubila u drugog muškarca.“

Izgrdi me najžešćim prekorima koje je uspela da izusti, zavapi nebu preklinjući posredovanje svih svetaca redom, ponudi mi desetine razloga s namerom da me ubedi da promenim odluku. Kad se uverila kako ništa od toga ne vredi, sela je u stolicu za ljuljanje, istovetnu dedinoj, pokrila lice i rasplakala se.

Izdržala sam taj trenutak s lažnom čvrstinom, nameravajući da prikrijem nervozu zbog težine vlastitih reči. Plašila sam se majčine reakcije: Ignasio joj je s vremenom postao sin kog nije imala, biće koje je nadoknađivalo nepostojanje muškog u našoj maloj porodici. Razgovarali bi, slagali se, razumeli jedno drugo. Majka mu je spremala jela koja voli, glancala mu cipele i prevrtala žakete kad bi im vreme ukralo ugled. Zauzvrat, on bi joj delio komplimente kad je vidi kako se s pažnjom obukla za nedeljnu misu, donosio joj slatkiše od žumanaca i katkad joj, pola u šali a pola ozbiljno, govorio da je lepša od mene.

Bila sam svesna da sam svojom drskošću srušila čitav onaj ugodni zajednički život, znala sam da sam oborila skele više života, ne samo

svog, ali ništa nisam mogla da učinim da to izbegnem. Odluka mi je bila čvrsta kao stena: neće biti svadbe ni konkurisanja za mesto, neću naučiti da kucam na okruglom stočiću i nikad s Ignasiom neću imati zajedničku decu, krevet i radosti. Ostaviću ga i neće mi ni orkan oduvati odluku.

Firma *Hispano-oliveti* imala je dva velika izloga u kojima je prolaznicima ponosno i u punom sjaju prikazivala svoje proizvode. Između njih su bila zastakljena vrata, sa šipkom od ispolirane bronzine dijagonalno postavljenom preko vrata. Ignasio ih gurnu i udosmo. Zvono najavi naš dolazak, ali niko ne izađe odmah da nas dočeka. Postajismo nekoliko minuta posmatrajući, uz pobožno uvažavanje, sve što je bilo izloženo ne osmelivši se čak ni da okrnemo nameštaj od uglancanog drveta na kojem su ležala ona čuda mehanike među kojima smo se spremali da pronademo najprikladnije za naše namere. U dnu prostrane prostorije posvećene ovoj izložbi videla se kancelarija. Iz nje su dopirali muški glasovi.

Nismo morali još dugo da čekamo, glasovi su znali da su tu kupci i u susret nam požuri jedan muškarac, trbušastog tela odevenog u tamno odelo. Pozdravi nas taj ljubazni prodavac, upita šta nas zanima. Ignasio počeo da priča, da opisuje ono što je želeo, da traži podatke i sugestije. Prodavac nam marljivo pruži svu svoju stručnost i rasu pred nas odlike redom svake izložene mašine. Fanatično, s pojedinostima i stručnim nazivima; s takvom preciznošću i jednolično da sam nakon dvadeset minuta bila na ivici da zaspim od dosade. Ignasio je, međutim, upijao podatke sa svih pet čula, udaljen od mene i od svega što nije određivalo ono što se nudilo. Odlučih da se odvojim od njih jer me to ni najmanje nije zanimalo. Šta mi je značilo sve ono o udarcu dirke, polugi za vraćanje unazad ili zvoncetu na kraju reda.

Upustih se zato u obilaženje ostatka izložbe tražeći nešto čime ću prekratiti dosadu. Usredsredih se na velike reklamne plakate koji su sa zidova prikazivali proizvode ove firme u šarenim crtežima i s rečima na jezicima koje nisam razumela. Zatim se približih izlozima i zagledah u prolaznike koji su žurno išli ulicom. Časak kasnije mrzovoljno se vratih u dno prodavnice.

Veliki ormar s ogledalom na vratima zaklanjao je deo zida. U njemu sam posmatrala svoj odraz, primetila da mi je nekoliko pramitaka pobeglo iz punđe, vratila ih na mesto, iskoristila priliku da štignem obraze i dam nešto boje licu obeleženom dosadom. Onda sam bez žurbe proučavala odeću: potrudila sam se da se odenem u najbolje što imam; na kraju krajeva, ova kupovina je za nas predstavljala naročitu priliku. Zategnula sam čarape prešavši rukama od gležnjeva nagore; laganim pokretima namestila sam suknju na bokovima, pojas uz telo, rever pod okovratnik. Ponovo sam sredila kosu, pogledala se sprema i sa strane, prateći sliku koju mi je vraćala staklena ploča ogledala. Isprobavala sam poze, napravila nekoliko plesnih koraka, pa se nasmejala. Kad sam se zamorila od vlastitog prizora, nastavila sam da se šećkam po prostoriji ubijajući vreme, dodirujući lagano šakom površine i krivudajući mlitavo između nameštaja. Jedva sam obraćala pažnju na ono zbog čega smo zapravo došli ovde: za mene su se sve one mašine razlikovale samo po veličini. Bilo ih je velikih i glomaznih, a i manjih; neke su mi se činile lagane, neke teške, ali u mojim očima nisu bile ništa više od mračnih kabastih uređaja nesposobnih da me i najmanje privuku. Stala sam bezvoljno pred jednu od njih, pružila kažiprst ka dirki i odglumila da kucam slova koja su mi najprisnija. *S, i, r, a*. Si-ra, ponovila sam šapatom.

„Lepo ime.“

Muški glas mi zabruja odmah uz rame, tako blizu da sam gotovo osetila dah njegovog vlasnika na koži. Nekakva drhtavica mi prođe kičmom i natera me da se uplašeno okrenem.

„Ramiro Aribas“, reče pruživši ruku. Kasno odreagovah: možda zato što nisam navikla da se neko pozdravlja sa mnom tako zvanično; možda zato što još nisam uspela da se prilagodim utisku koji mi je izazvala ta neočekivana pojava.

Ko je taj čovek, odakle se stvorio. Sâm mi je to razjasnio zenica prikovanih za moje.

„Ja sam direktor ove firme. Izvinite što vas ranije nisam poslužio, pokušavao sam da dobijem međunarodnu vezu.“

I posmatrao vas kroz zastor koji deli kancelariju od izložbenog prostora, nedostajalo je da kaže. Nije to učinio, ali je dao da se nasluti. Shvatila sam to po dubini njegovog pogleda, po njegovom ubedljivom glasu; po tome što je prišao meni pre nego Ignasiju i po

tome koliko dugo mi je držao ruku. Znala sam da me je posmatrao, promatrao moje besciljno lunjanje po njegovoj radnji. Video je kako se sređujem pred ormarom s ogledalom; doterujem kosu, poravnavam šavove odeće uz telo i dižem čarape klizeći šakama uz noge. Zaklonjen u utočištu kancelarije, upijao je njihanje mog tela i lagani ritam svakog mog pokreta. Procenio me je, odmerio mi oblik siluete i linije lica. Proučio me je sigurnim okom nekoga ko s preciznošću zna šta mu se sviđa i ko je navikao da stiže do cilja s neposrednošću podstaknutom željom. I rešio je da mi je pokaže. Dotad tako nešto nisam primetila kod nekog drugog muškarca, nikad nisam pomislila da sam sposobna da u nekom probudim tako putenu privlačnost. No na isti način na koji životinje njuše hranu ili opasnost, s istim primarnim instinktom osetila sam u utrobi da je Ramiro Aribas, kao vuk, odlučio da mi priđe.

„Ovo vam je muž?“, reče pokazujući na Ignasija.

„Verenik“, uspeh da izgovorim.

Možda sam to tek umislila, ali učinilo mi se da mu se na spoju usana javlja zadovoljan osmeh.

„Savršeno. Molim vas, pođite sa mnom.“

Koraknuh i u tom času se njegov dlan spusti na moj struk, kao da ga je tako pridržavao čitavog života. Pozdravio se s naklonošću, poslao podređenog u kancelariju i uzeo dizgine u svoje ruke s lakoćom kojom neko zamahne uvis i pusti golubove da polete; kao mađioničar zalizan briljantinom, s crtama lica oivičenim ostrim linijama, širokog osmeha, moćnog vrata i držanja tako upečatljivog, tako muževnog i odlučnog da mi se činilo kako sirotom Ignasiju, pored njega, nedostaje sto godina da stigne do muškosti.

Saznao je kako će mi mašina koju smo odabrali da kupimo poslužiti za učenje da kucam, pa je pohvalio tu ideju kao da je reč o nečem sjajnom. Ignasiju se dopao kao stručni znalac koji iznosi tehničke pojedinosti i priča o preimućstvima različitih mogućnosti plaćanja. Za mene je bio još nešto: potres, magnet, izvesnost.

Zadržali smo se još malo dok nisu sve utanačili. Za to vreme, signali Ramira Aribasa nisu ni na sekund prestajali. Neočekivan dodir, šala, osmeh; dvosmislene reči i pogledi koji su mi se kao koplja zarivali u dubinu duše. Ignasio, obuzet onim što ga je zanimalo i ne shvatajući šta mu se događa pred očima, odlučio se konačno za

prenosiv model letera 35, pisaću mašinu s belim okruglim dirkama na kojima su utisnuta slova abecede s takvom elegancijom da su delovala kao da su urezana dletom.

„Izvanredna odluka“, zaključio direktor hvaleći Ignasiovu razboritost. Kao da je ovaj bio gospodar svoje volje i da ga on nije usmerio veštinom velikog prodavca da se odluči upravo za taj model. „Najbolji izbor za prste izvajane kao u vaše obećane. Dozvolite, molim vas, da ih vidim, gospođice.“

Stidljivo pružih ruku. Prethodno hitro potražih Ignasiov pogled da mu zatražim saglasnost, ali ga ne nađoh: okrenuo se i usredsredio pažnju na mehanizam te mašine. Pred nevinom pasivnošću mog verenika, Ramiro Aribas mi je, lagano i bezočno, milovao prst po prst, s takvom putenošću da sam se naježila i da su mi noge uzdrhtale kao lišće kad zatreperi na letnjem povetarcu. Pustio me je tek kad se Ignasio odvojio od letere 35 i zatražio uputstva za postupak kupovine. Dogovorili su se da te večeri ostavimo depozit od pedeset odsto cene i da ostatak platimo narednog dana.

„Kada možemo da je odnesemo?“, upita zatim Ignasio.

Ramiro Aribas pogleda na sat.

„Mali iz magacina je na isporuci i večeras se neće vraćati. Bojim se da neće biti moguće da se donese druga do sutra.“

„A šta je s ovom? Zar ne možemo da uzmemo ovu mašinu?“, navalio Ignasio rešen da sklopi posao što pre. Kad se već odlučio za model, sve ostalo mu se činilo kao dosadan postupak koji treba što pre obaviti.

„Ni govora, molim vas. Ne mogu dozvoliti da gospođica Sira koristi mašinu koju su pipale druge mušterije. Odmah ujutro imaću spremnu novu, s futrolom i ambalažom. Ako biste mi dali svoju adresu“, reče obraćajući se neposredno meni, „lično ću se postarati da vam je donesu kući pre podneva.“

„Doći ćemo da je podignemo“, upaduh mu u reč. Osetila sam da bi ovakav čovek bio u stanju da učini svašta i talas užasa me preplavi na pomisao da bi mogao da se pojavi pred mojom majkom i zapita je da li sam tu.

„Ne mogu da dođem do uveče, moram da radim“, najavi Ignasio. Dok je govorio kao da mu se oko vrata obavio nevidljiv konopac i

samo što ga nije stegao. Ramiro jedva da je trebalo da se potruži i cimne ga malo.

„A vi, gospođice?“

„Ja ne radim“, rekoh izbegavši da ga pogledam u oči.

„Preuzmite vi, onda, na sebe da platite“, predloži ležerno.

Ne nađoh reči da se usprotivim, a Ignasio ne nasluti kako nas je ovaj predlog, naizgled tako jednostavan, zbližio. Ramiro Aribas nas otprati do vrata i srdačno se oprosti, kao da smo najbolje mušterije koje je ova firma imala u svojoj istoriji. Levom rukom snažno pljesnu mog verenika po ramenu, desnom opet stegnu moju ruku. I nađe reči za oboje.

„Ignasio, verujte mi, napravili ste sjajan izbor što ste došli u firmu *Hispano-oliveti*. Uveravam vas da ovaj dan dugo nećete zaboraviti. A vi, Siro, dođite, molim vas, oko jedanaest. Čekaću vas.“

Provela sam noć prevrćući se u krevetu, nesposobna da zaspim. Bila je to ludost i još sam mogla da je izbegnem. Trebalo je samo da ne odem u prodavnicu. Mogla sam da ostanem kod kuće s majkom, da joj pomognem u trešenju madraca i ribanju poda uljem od lanenog semena; da ćaskam s komšinicama na trgu, pa da se kasnije odšetam do dućana *Ječam* po četvrt funte nauta ili parčence bakalara. Mogla sam da sačekam da se Ignasio vrati iz ministarstva i opravdam se zbog neobavljene obaveze bilo kakvom prostom laži: da me je bolela glava, da sam mislila kako će pasti kiša. Mogla sam da prilegnem posle doručka, pa da se satima pretvaram da me je spopala opšta slabost. Tad bi Ignasio otišao sam, platio bi direktoru, uzeo mašinu i tako bi se sve okončalo. Ne bismo više ni pomislili na Ramira Aribasa, nikad nam se ponovo ne bi ukrstili putevi. Njegovo ime bi malo-pomalo palo u zaborav i nastavili bismo naš svakodnevni životić. Kao da mi nikad nije pomilovao prste s onako očiglednom željom; kao da me nikad nije gutao očima iza zastora. Bilo je tako lako, tako jednostavno. I znala sam to.

Znala sam, da, ali sam se pretvarala da ne znam. Sledećeg dana sačekala sam da majka izađe svojim poslom jer nisam želela da vidi kako se spremam: naslutila bi da se nešto čudno dešava kad bi me videla tako sređenu od jutra. Čim sam čula da se za njom zatvaraju vrata, počela sam hitro da se doterujem. Napunila sam lavor da se umijem, poprskala se lavandinom vodicom, na ringli sam zagrejala

kolmajz, ispeglala jedinu svilenu bluzu i skinula čarape sa žice gde su se sušile od noćne vlage. Bile su to čarape koje sam nosila i prethodnog dana, druge nisam imala. Uspela sam da se smirim i pažljivo ih navučem kako im u brzini ne bih povukla žicu. A svaki taj mehanički pokret, u prošlosti načinjen već hiljadu puta, tog dana je prvi put imao određenog primaoca, cilj, kraj i konac: Ramira Aribasa. Za njega sam se obukla i namirisala, da me gleda, da me miriše, da me opet okrzne i ponovo mi uroni u oči. Zbog njega sam odlučila da ostavim puštenu kosu, sjajnu grivu do pola leđa. Zbog njega sam stisla struk stegnuvši pojas suknje tako jako da gotovo nisam mogla da dišem. Zbog njega: sve samo za njega.

Odlučno sam išla ulicama izmičući požudnim pogledima i bezočnim laskanjima. Trudila sam se da ne mislim: izbegla sam da sračunam opseg svojih postupaka ne želeći da zastanem i promislim da li me ovaj put vodi do praga raja ili pravo u propast. Prošla sam Ulicu svetog Andrije, prešla Trg Karos, pa se Kava Bahom uputila do Glavnog trga. Za dvadeset minuta stigla sam do Puerta de Sola; za manje od pola sata odlučila mi se sudbina.

Ramiro me je čekao. Kako je naslutio moju priliku na vratima, prekinuo je razgovor s nekim službenikom, pa krenuo ka izlazu usput pokupivši šešir i mantil. Kad mi je prišao, htela sam da mu kažem da u tašni imam novac, da ga je Ignasio pozdravio, da ću možda već iste večeri početi da učim da kucam. Nije mi dozvolio. Čak se nije ni pozdravio sa mnom. Samo se nasmešio s cigaretom u ustima, okrznuo mi vrh ramena i rekao da idemo. A ja sam pošla s njim.

Mesto koje je odabrao nije moglo biti neviniye: odveo me je u *Švajcarski kafe*. S olakšanjem se uverivši da je okolina bezbedna, poverovala sam kako možda još ima vremena da potražim spas. Dok je tražio sto i kad me je pozvao da sednem, pomislila sam i kako je moguće da ovaj susret nije bio dvoličan, već da je običan izraz pažnje prema mušteriji. Čak sam počela da podozrevam kako ono drsko udvaranje nije ništa više od izliva moje mašte. Samo, nije tako bilo. Uprkos bezopasnosti ambijenta, naš drugi susret me je doveo do ivice ambisa.

„Otkad si juče otišla, ni na tren nisam mogao da prestanem da mislim na tebe“, šapnuo mi je na uho samo što smo seli.

Nisam bila u stanju da mu odgovorim, reći mi nisu nailazile na usta: kao šećer u vodi, topile su se na nekom neznanom mestu u

mozgu. Opet me je uhvatio za ruku i milovao je isto kao prethodnog popodneva ne prestajući da je gleda.

„Rapava je. Reci mi šta su ovi prsti radili dok nisu došli do mene?“

Glas mu je zvonio blizu i senzualno, odvojen od buke okoline: zveckanja stakla i porcelana na mermernim stolovima, žamora prepodnevni razgovora i povika kelnera koji su prenosili narudžbine za pultom.

„Šili su“, šapnuh ne dižući oči s krila.

„Znači da si krojačica.“

„Bila sam. Više nisam.“ Konačno podigoh pogled. „U poslednje vreme nema mnogo posla“, dodah.

„Zato sad hoćeš da naučiš da se koristiš pisaćom mašinom.“

Govorio je saučesnički, blisko, kao da me poznaje: kao da su se njegova i moja duša odvajkada čekale.

„Verenik je mislio da se priprelim za neke ispite ne bih li postala službenica poput njega“, rekoh uz mrvu stida.

Razgovor nam je prekinuo konobar prišavši s naručenim napicima. Za mene šolja vruće čokolade. Za Ramira kafa crna kao noć. Iskoristila sam pauzu da ga posmatram dok je s konobarom razmenio nekoliko rečenica. Na sebi je imao odelo drugačije od onog koje je nosio prethodnog dana, drugu besprekornu košulju. Pokreti su mu bili otmeni a istovremeno s tom prefinjenošću, stranom muškarcima koji su me okruživali, ličnost mu je isijavala muževnošću na sve pore tela: dok puši, dok namešta čvor kravate, dok vadi novčanik iz džepa ili prinosi šolju ustima.

„Ne bih da budem indiskretan, ali zbog čega bi žena poput tebe želela da provede život u nekom ministarstvu?“, upita nakon prvog gutljaja kafe.

Slegnuh ramenima.

„Da bismo mogli bolje da živimo, valjda.“

Ponovo mi se polako primače, ponovo me omami toplim glasom u uhu.

„Zaista želiš da počneš da živiš bolje, Siro?“

Brzo otpih gutljaj čokolade da mu ne odgovorim.

„Ubrljala si se, daj da te obrišem“, reče.

Približi onda šaku mom licu, pa mi je položi po liniji vilice, prilagodivši je mojim kostima kao da je baš to pravi, a ne neki drugi kalup

po kojem će me jednog dana oblikovati. Zatim stavi palac na mesto gde je navodno bila ta kapljica, tamo gde mi se usne spajaju. Milovao me je nežno, bez žurbe. Pustila sam ga: pomešani strah i uživanje sprečili su me da načinim ikakav pokret.

„Ubrljala si se i ovde“, šapnu promuklim glasom i pomeri prst.

Cilj mu je bila druga strana moje donje usne. Ponovio je milovanje. Još sporije, još nežnije. Drhtaj mi je prošao čitavim leđima, zarila sam prste u pliš stolice.

„I ovde“, ponovo će. Onda mi pređe celim ustima, milimetar po milimetar, od jednog do drugog ugla, ujednačeno, lagano, sve laganije. Bila sam na ivici da se bacim u zdenac nečeg mekog što nisam umela da odredim. Bilo mi je svejedno i što je sve laž i što mi na usnama nema ni kapi čokolade. Bilo mi je svejedno što su sa susednog stola tri krepka starca prestala da časkaju kako bi uzbuđeno posmatrali taj prizor žestoko žaleći što nemaju po trideset godina manje.

Tad u kafe banu bučna grupa studenata i svojom grajom i grohotnim smehom prekide čaroliju trenutka kao kad se rasprši mehur sapunice. I najednom, kao da sam se probudila iz sna, istovremeno i zbunjeno primetila sam nekoliko različitih stvari: da mi se tlo pod nogama nije smrvilo, već je ostalo čvrsto, kako u usta samo što mi nije ušao prst nekog nepoznatog čoveka, da mi uz levo bedro gmiže neka požudna ruka i da sam na pedalj od strmoglavljivanja u provaliju. Povraćena lucidnost me je navela da skočim na noge, pa sam, naglo dograbivši tašnu, prevrнула čašu s vodom koju je kelner doneo uz toplu čokoladu.

„Evo novca za mašinu. Doveće će do zatvaranja doći moj verenik i uzeti je“, rekoh ostavivši svežanj novčanica na mermeru.

On me uhvati za ručni zglobov.

„Ne idi, Siro; ne ljuti se na mene.“

Oslobodila sam se trzajem. Nisam ga ni pogledala niti sam se pozdravila; samo sam se okrenula i na silu ponosito uputila ka vratima. Tek tad sam primetila kako sam se polila vodom i da mi se cedi s levog stopala.

Nije pošao za mnom: verovatno je osetio da mu ništa ne bi vredelo. Samo je sedeo i, kad sam se već udaljila, dobacio mi u leđa poslednju strelicu.

„Dođi drugi put. Znaš gde sam.“

Napravila sam se da ga ne čujem, progurala se kroz gužvu studenata i utopila u metež ulice.

Osam večeri sam legala s nadom da će sledećeg jutra biti drugačije i osam narednih jutara budila se s istom pomamom u glavi: Ramiro Aribas. Sećanje na njega zaskakalo me je u svakom treptaju dana i ni na tren mi nije napuštalo misli: dok nameštam krevet, dok brišem nos, dok ljuštim pomorandžu ili kad silazim niz stepenike, jedan po jedan, s uspomenom na njega urezanom u dnu oka.

Za to vreme, Ignacio i majka su se ubijali od priprema za svadbu, ali nisu bili u stanju i mene da navedu da delim njihov san. Ništa mi se nije dopadalo, ništa mi nije pobudilo ni najmanje zanimanje. Mislili su da je to zbog nervoze. A ja sam uporno pokušavala da izbacim Ramira iz glave, da mu se ne sećam glasa u uhu, prsta kojim mi miluje usne, šake kojom mi prelazi preko bedra i onih poslednjih reči koje su mi se zarile u ušne bubnjiće kad sam mu u kafeu okrenula leđa ubeđena da ću odlaskom okončati tu ludost. Dođi drugi put, Siro. Dođi.

Borila sam se svim snagama da odolim. Borila, i izgubila. Nikako nisam mogla da unesem trunku razuma u divlju privlačnost koju sam osećala prema tom čoveku.

Koliko god da sam tražila po okolini, nisam uspela da pronađem pribežište, snagu ni oslonac za koji bih se uhvatila da izbegnem da me odvuče. Ni pomisao na muža kog je trebalo da steknem za manje od mesec dana, ni čestita majka koja je davala sve od sebe da me podigne kao poštenu i odgovornu ženu. Niti me je obuzdavala neizvesnost što jedva znam ko je taj neznanac i što me je sudbina dovela do njega.

Devet dana nakon prvog susreta u prodavnici *Hispano-oliveti*, otišla sam ponovo. Kao i prethodnih puta, dočeka me je zvuk zvonca nad vratima. U susret mi nije požurio ni neki debeli prodavac, ni neki momak iz magacina, ni neki drugi službenik. Primio me je upravo Ramiro.

Pošla sam k njemu s namerom da mi korak deluje odlučno, a u glavi sam čuvala već pripremljene reči. Nisam uspela da ih izgovorim. On mi nije dozvolio. Kad sam mu prišla, obuhvatio mi je vrat šakom i spustio mi na usta poljubac, tako snažan, tako puten i dug da sam se unezverila, samo što se nisam rastopila i pretvorila u lokvu melase.